

Волинець Т. В.

*к. ю. н., доцент, Львівська комерційна академія,
доцент кафедри господарського права та процесу.*

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ І НАПРЯМИ РОБОТИ ЮРИДИЧНОЇ СЛУЖБИ В ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Ключові слова: *поняття юридичної служби, юрисконсульт, правова робота.*

Keywords: *concept of legal service, legal adviser, legal work.*

Актуальність нашого дослідження полягає у тому, що удосконалення напрямів роботи юридичної служби – це один з найважливіших напрямів роботи господарської організації.

Актуальність та практичне значення даної статті полягає в тому, що в нових ринкових умовах особливого змісту набуває роль юридичних служб, оскільки в процесі розбудови правової держави та становлення громадянського суспільства актуальною стає законність та правосвідомість громадян.

Метою дослідження є аналіз та характеристика поняття правової роботи юридичної служби, завдання юридичної служби.

Стан дослідження. Дослідженню слугували праці таких вчених як: Айзіна С. М., Беяневича О. А., Домбровського С. Ф., Олійника О. Б., Сухоноса В. В., Харитонова О. В. тощо.

Основою для написання даної статті стало практичне вивчення діяльності та організаційна структура юридичної служби в господарських організаціях.

Виклад основних положень. За сучасних умов Україна перебуває на стадії становлення правової держави. Ця суспільно-правова категорія охоплює собою сполучення, єдність і розмежування трьох влад: законодавчої, виконавчої, судової. Їх зміст полягає в суспільній необхідності належного правозастосування в усіх ланках законо-

давства та в його окремих видах (формах), якими слід вважати юридичне обслуговування суб'єктів виробничо-господарської, сервісної, торговельної діяльності в народному господарстві в цілому і в сільському господарстві зокрема [1, 3].

Юридична служба має порівняно недовгу історію. Така служба існувала не завжди, а із появою юрисконсультів (у сучасному розумінні цієї професії) в організаціях, на підприємствах, в установах довгий час її статус не був регламентований будь-яким державним нормативно-правовим актом [2, 7].

У дореволюційний період у Росії найбільш близьким до юрисконсульта, за видом діяльності, був прикажчик. Він вступав у правовідносини із третіми особами як повноважний представник свого довірителя. Прикажчик мав обов'язок діяти суто у межах даного йому доручення, на підставі законодавства та у відповідності зі звичаями ділового обігу. За неякісне виконання доручення, зокрема, за шкоду, завдану своєму довірителю, прикажчик у певних випадках підлягав цивільно-правовій та кримінально-правовій відповідальності [2, 18].

Події жовтня 1917 року призвели до зламу системи імперського права та створення нового, радянського, законодавства. Однак в цій системі до 1972 року не було нормативних актів, які б належним чином регулювали діяльність юридичної служби [3, 105]. При цьому об'єм правової роботи в установах та організаціях радянської держави фактично був досить великим. Протягом кількох десятиліть правова робота на підприємствах велася юрисконсультами, які на розсуд керівництва включалися у різні відділи управлінських структур (постачання, збуту, кадрів і т. п.), а у багатьох організаціях юристів взагалі не було. Відсутність нормативної регламентації на державному рівні прав, обов'язків, відповідальності, вимог до кваліфікації юрисконсультів негативно позначалася на ефективності правової роботи у народному господарстві.

22 червня 1972 року Радою Міністрів СРСР було прийнято постанову № 467 "Про затвердження Загального положення про юридичний відділ (бюро), головного (старшого) юрисконсульта міністерства, відомства, виконавчого комітету Ради депутатів трудящих, підприємства, організації, установи", яке вперше регулювало правовий статус юридичної служби [4].

На сьогоднішній день в Україні діє “Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого центрального органу державної виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації” від 26.11.2008 р. (далі – Загальне положення), у якому зазначено про необхідність удосконалення правової роботи у сфері громадського виробництва, створення правових та організаційних основ для ефективної діяльності юридичної служби щодо забезпечення законності у роботі підприємств. У цьому положенні зазначено, що основними завданнями юридичної служби є: організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, додержання та запобігання невиконанню вимог законодавчих та інших нормативних актів міністерствами, підприємствами, а також їх керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов’язків. Відповідно до цього на всіх підприємствах, установах, організаціях можуть бути створені юридичні служби [5, 6].

Юридична служба є самостійним структурним підрозділом; залежно від обсягу, характеру та складності роботи визначається структура юридичної служби; установлюється порядок створення та взаємовідносин юридичної служби та інших структурних підрозділів.

Юридична служба – безпосередній організатор правової роботи в народному господарстві, який є складовою частиною управління виробництвом [6, 98].

Юридична служба разом з іншими структурними підрозділами бере участь у реалізації практично всіх функцій управління господарської організації, посідаючи при цьому особливе місце: через юридичну службу держава не тільки забезпечує, а й контролює дотримання законності та державної дисципліни в діяльності підприємств, установ і організацій.

Бікеєв А. А., Сафін З. Ф. зазначають, що правова робота – особливий, багатоплановий вид діяльності всього колективу суб’єктів господарювання, спрямований на забезпечення виконання плану соціального і економічного розвитку на основі законності шляхом максимального використання правових засобів для укріплення господарського розрахунку, збільшення прибутку, зниження собівартості, підвищення продуктивності праці і якості роботи при дотриманні державної, договірної і трудової дисципліни [7, 7].

Замойський І. Є. з питань організації правової роботи говорить про те, що універсалізм правової роботи заключається у тому, що це – діяльність не тільки з правового регулювання існуючих суспільних відносин, за допомогою наявних правових приписів органів державної влади і управління, але також і нормотворча діяльність, спрямована на оптимальний вплив на суспільні відносини всередині конкретного підприємства, організації. Іншими словами, складовою частиною правової роботи є розробка і прийняття актів локального характеру в вигляді положень, інструкцій, стандартів і правил [8, 41].

Олексів С. С. зазначає, що видання акту локального регулювання суб'єктами господарювання, будучи важливою ланкою у правовій роботі в той же час не є самоціллю їх статутної діяльності. Ці акти на підприємствах, в організаціях разом з нормативно – правовими актами централізованого характеру є юридичною базою для правового регулювання відносин у різних галузях їх діяльності [9, 289].

У п. 1 ст. 64 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) зазначається, що підприємство може складатися з виробничих структурних підрозділів (виробництв, цехів тощо), а також функціональних структурних підрозділів апарату управління [10, с. 54]. Пунктом 2 зазначеної статті встановлено, що функції, права та обов'язки структурних підрозділів підприємства визначаються положенням про них, які затверджуються в порядку, визначеному статутом підприємства або іншими установчими документами. Саме положення регламентують діяльність структурних підрозділів, визначають їх місце в організаційній структурі суб'єкта господарювання.

І в п. 2 Загального положення зазначено, що юридична служба утворюється як самостійний структурний підрозділ, а в п. 4 передбачається, що до основних завдань юридичної служби є організація правової роботи, спрямованої на неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів органом виконавчої влади, підприємством, їх керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків [5, 10].

У процесі організації правової роботи відбуваються не матеріально-правові, а організаційні відносини, як і інша організаційна діяльність, правова робота має плануватися, забезпечуватися відповід-

ними кваліфікованими кадрами юрисконсультів і необхідним правовим “інструментом”, тобто нормативно-правовими актами [11, 10].

У п. 6 Загального положення зазначається, що юридична служба спрямовує, координує правову роботу, здійснює методичне керівництво та перевіряє її проведення [5, 6].

Словосполучення “правова робота” дає підстави говорити про діяльність, пов’язану із застосуванням права і спрямоване на правову забезпечення діяльності конкретного підприємства або установи.

Зазначені обставини дозволяють окреслити межі правової роботи як виду юридичної діяльності, яка охоплює різні сфери діяльності суб’єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, а саме: виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність; дають можливість визначити основні завдання правової роботи.

Отже, правова робота – це нормотворча та право застосовна діяльність та керування нею, пов’язана з питаннями відповідальності, взаємозв’язку ланок господарського механізму, посадових осіб та працівників, що забезпечують зміцнення законності, державної, планової та договірної дисципліни, господарського розрахунку в діяльності підприємств, організацій та установ.

Коли ми говоримо про універсальний характер правової роботи, то перш за все маємо на увазі всебічний вплив права на розвиток господарської та соціальної діяльності колективів, адже у цій роботі беруть участь не лише органи управління, а й профспілки, трудові колективи.

Правова робота повинна забезпечувати виконання законів, планів та угод не тільки підприємством, а й іншим господарським органом цього підприємства. Таким чином, до основних аспектів правової роботи відноситься, багатопланова діяльність, що охоплює всі напрямки діяльності, безпосередньо пов’язані зі створенням матеріальних цінностей, застосуванням праці робітників та службовців, вирішення питань соціально-економічного, науково-технічного, культурного забезпечення колективів підприємств та установ, а не тільки діяльність юридичної служби, що спрямована на організацію контролю за виконанням законів, пропаганду права, складання юридичних документів, участь у розгляді господарських та інших справ юрисдикційними органами [12, 18].

До системи правової роботи належать суб'єкти господарювання, об'єкти, юридичні (правові) дії, засоби і способи їх здійснення, результати юридичних (правових) дій.

Суб'єктами правової роботи є господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. Суб'єктами правової роботи є також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані відповідно до закону як підприємці, а також філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), структурні підрозділи підприємств (юридична служба, бухгалтерія, відділ кадрів та ін.).

Об'єктами правової роботи є дії суб'єктів правової роботи, правові процеси (розгляд господарських спорів у господарських судах, трудових спорів – у місцевих), правові документи (договори, акти, претензії, позовні заяви, положення, інструкції та ін.).

Правова робота, будучи сукупністю нормотворчої та правореалізуючої діяльності, пронизує всі сфери правової дійсності і спрямована на досягнення подвійної мети: забезпечує законність у діяльності суб'єктів господарювання і посилення впливу на суспільне виробництво. Попри таку обмежену єдність нормотворчої та правореалізуючої діяльності відводиться значне місце усій правовій діяльності. Це не випадково, оскільки, здійснюючи свою статутну діяльність, підприємства різних форм власності та організаційно-правових форм реалізують правові норми як централізованого, так і локального характеру [13, 108].

Успішній організації правової роботи на підприємстві сприяє аналіз і узагальнення практики застосування та реалізації правових норм, які містяться в різних галузях права: цивільному, господарському, трудовому, фінансовому, аграрному та ін. Власне, цю роботу доцільно проводити за окремими напрямками: виконання договірних зобов'язань, зберігання майна, дотримання законодавства про працю, про охорону навколишнього природного середовища тощо.

Така діяльність у межах правової роботи здійснюється в організаціях з метою встановлення причин правопорушень у тій чи іншій

галузі господарської діяльності та виявлення винних осіб. За допомогою аналізу результатів, узагальнень створюється можливість активізувати правову роботу на підприємстві не лише з наслідками правопорушень, а й з причинами їх виникнення, які можуть бути різними: недостатнє знання чинного законодавства, недостатній рівень правового регулювання, винні дії посадових осіб, організаційно-технічні недоліки та ін. Одним із напрямів дотримання законності є вдосконалення правової пропаганди на підприємстві. На жаль, в останні роки, особливо в приватних підприємствах, така робота майже не проводиться, у той же час вона є важливим засобом попередження правопорушень і має здійснюватись у вигляді лекцій, інформацій у місцевих газетах, радіо та ін.

Таким чином, правова робота за своїм змістом має універсальний характер, тому що вона, охоплюючи всі сторони діяльності підприємств, одночасно пронизує всі сфери правової дійсності: нормотворчість і право реалізацію; аналіз практики застосування законодавства і правове виховання.

Правова робота є невід'ємною частиною діяльності всіх структурних підрозділів підприємства, серед яких важливе місце належить юридичній службі як спеціалізованому правовому підрозділу підприємства. Але слід також мати на увазі, що проведення та організація правової роботи покладається на керівництво підприємств.

Заборонено покладати на юридичну службу обов'язки, які не стосуються правової роботи і не передбачені Загальним положенням. Це є своєрідною гарантією того, що юристи будуть займатися виключно правовою роботою та виконувати функції, покладені на них законодавством.

Юридична служба безпосередньо підпорядковується керівникові господарської організації, яка в свою чергу, зобов'язана створювати умови для нормальної роботи і підвищення кваліфікації працівників юридичної служби, забезпечувати їх окремим приміщенням, телефонним зв'язком, сучасними засобами оргтехніки, транспортом для виконання службових обов'язків, законодавчими та іншими матеріалами, літературними джерелами з правових питань.

Ефективність правової роботи в організації залежить від визначення оптимальної організаційної структури юридичної служби

і необхідної кількості штатних одиниць з урахуванням обсягу роботи і особливостей діяльності підприємств, для доцільного юридичного обслуговування [14, 35]

Існують такі форми юридичного обслуговування малих та середніх підприємств: на підставі договору, укладеного з юридичною консультацією, адвокатським бюро, фірмою контролю чи окремим адвокатом, або на підставі договору укладеного з юридичною або фізичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності, який має спеціальний дозвіл (ліцензію) на проведення юридичної практики.

Відомі і такі форми правового обслуговування як організація міжгосподарських юридичних груп для обслуговування кількох територіально близьких підприємств однієї або кількох галузей, а також організацій, обслуговування невеликих господарських органів однієї системи юридичною службою головного (найбільшого) підприємства.

На одному з базових підприємств для обслуговування кількох невеликих підприємств, а також виробничих одиниць, де немає сенсу тримати штатного юрисконсульта, можуть створити міжгосподарські юридичні відділи як самостійні структурні підрозділи. Ці відділи формуються за рахунок загальної штатної чисельності працівників кількох невеликих підприємств і організацій у такій кількості, аби на кожного юриста припадало обслуговування від двох до чотирьох підприємств або організацій. Кожне підприємство, що обслуговується міжгосподарським юридичним відділом, перераховує базовому підприємству грошові суми для утримання юристів.

Юридичне обслуговування підприємств, установ і організацій адвокатами, адвокатським бюро, фірмою, конторою чи іншими адвокатськими об'єднаннями передбачаються Законом України "Про адвокатуру". Загальним положенням про юридичну службу міністерства, іншого центрального органу державної виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації та іншими нормативними актами.

Надання адвокатської правової допомоги підприємствам, установам і організаціям є одним з найважливіших напрямів діяльності адвокатури. Адвокати здійснюють правову роботу за тими ж напрямками, що й юридичні служби [14, 41].

Призначення юридичної служби полягає у покращенні всіх показників діяльності організації правовими засобами.

Суть юридичної служби визначається її завданнями.

Основними завданнями юридичної служби є:

- зміцнення законності в діяльності міністерства, відомства, підприємства, організації, установи;
- активне використання правових засобів для покращення економічних показників роботи підприємств, установ організацій;
- забезпечення правовими засобами збереження власності підприємств, установ, організацій;
- захист прав і законних інтересів підприємств, організацій, установ і громадян;
- пропаганда законодавства [12, 75].

Висновки. Ряд вчених та практиків вважають, що правову роботу не слід ототожнювати з діяльністю юридичної служби, оскільки це більш широке поняття. При такому тлумаченні правової роботи її суб'єктами є не лише юридична служба, але й інші підрозділи підприємства, адже виконувати приписи закону повинні всі ланки діючого підприємства [15, 58].

Роль юридичної служби бути організатором правильного та ефективного застосування законодавства в кожній ділянці.

На відміну від інших служб та підрозділів юридична служба в цілому на підприємстві, організації чи в установі, виконуючи специфічні функції, використовує тільки її властиві форми та методи діяльності: проведення правової експертизи нормативних актів підприємства та його підрозділів, контроль за виконанням норм права, зміцнення законності та правопорядку у сфері господарської діяльності та взаємовідносин, пропагує правові знання. Крім того, юридична служба здійснює загальне керівництво та організацію правової роботи на підприємстві.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254-К/96вр // Відомості Верх. Ради України. – 1996 – № 30. – Ст. 141.
2. Бісік С. Г. Організація юридичної служби на підприємстві / С. Г. Бісік. – 2006. – С. 7–12, 18–24.

3. **Титаренко В.** Юрисконсульт на підприємстві / В. Титаренко // Право України. – 2004. – № 12. С. 105–108.
4. **Постанова, Рада Міністрів СРСР** Об утверждении Общего положения о юридическом отделе (бюро), главном (старшем) юрисконсульте, юрисконсульте министерства, ведомства, исполнительного комитета Совета депутатов трудящихся, предприятия, организации, учреждения N 467, 22.06.1972.
5. **Загальне положення про юридичну службу міністерства**, іншого центрального органу державної виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації № 1040, від 26. 11. 2008р.
6. **Чернадчук В. Д.** Основы господарського процесуального права України: навчальний посібник – 2-ге вид. / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2003. – 255 с.
7. **Рябов А. А.** Организация правовой работы в народном хозяйстве. Учебное пособие / А. А. Рябов. Издательство Казанского университета, 1988. – 118 с.
8. **Замойский И. Е.** Правовая работа на предприятии – хозяйство и право / И. Е. Замойский. 1981, № 10, с. 41.
9. **Алексеев С. С.** Общая теория права / С. С. Алексеев. – М.: Юридическая литература, 1981. – Т. 1. – С. 289.
10. **Науково-практичний коментар** Господарського кодексу України: 2-ге вид., перероб. і допов. / За заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини; Кол. авт.: О. А. Беляневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина та ін. – К., 2008. – 713 с.
11. **Домбровський С. Ф.** Організація правової роботи та юридичного обслуговування підприємств: навчальний посібник / С. Ф. Домбровський – Х.: Консум, 2005, – 396 с.
12. **Долгополов А. М.** Організація юридичної служби на підприємстві: конспект лекцій / А. М. Долгополов. – 2000р. – С. 7–24.
13. Організація юридичної служби на підприємстві // Підприємство, господарство і право. – 2001. – № 2. С. 107–109.
14. **Малиновський В. Я.** Державне управління: навчальний посібник – вид. 2-ге, доп. та перероб. / В. Я. Малиновський. – К.: Атіка, 2003. – 576 с.
15. **Гайдук Ю. Н.** Правовая работа в организации (на предприятии) / Ю. Н. Гайдук. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.:Амалфея, 2008. – 288 с.

Анотація

Стаття досліджує поняття та завдання юридичної служби в господарських організаціях і основні напрями її роботи.

Summary

The article is devoted research of concept and task of legal service a question in economic organizations, basic its work assignments.